

Łukasz Rąb

Streszczenie rozprawy doktorskiej

„Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako nowa umowa społeczna”

Celem rozprawy doktorskiej pt. „Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako nowa umowa społeczna” jest udowodnienie postawionej w dysertacji tezy, że zrównoważony rozwój jest nową umową społeczną, a wolność to *conditio sine qua non* zarówno umowy społecznej w jej klasycznych odsłonach, jak i zrównoważonego rozwoju jako nowej umowy społecznej. Zadanie zbadania związku idei wolności, umowy społecznej i zrównoważonego rozwoju w dotychczasowych opracowaniach dotyczących koncepcji zrównoważonego rozwoju, zdaniem autora dysertacji, nie do końca zostało wykonane. Wieloznaczność pojęć i bogata literatura na temat zrównoważonego rozwoju ma raczej charakter dosyć spolaryzowany. Zakłada bowiem perspektywę ekonomiczną bądź ekologiczną, okraszoną elementami etyki, a kwestie społeczne traktuje raczej marginalnie. Dlatego też dysertacja ta podejmuje rozważania dotyczące zagadnienia wolności, jej miejsca i znaczenia w nowym wymiarze umowy społecznej. Przedmiotem zainteresowania jest także to, jakie teoretyczne rozważania legły u podstaw rozumienia wolności i jak manifestują się one w różnych ujęciach zrównoważonego rozwoju. W pracy autor w szczególności uwzględnia tradycję liberalną i neoliberalną, dwie

koncepcje wolności Izaaka Berlina, ujęcie wolności jako sprawiedliwości Johna Rawlsa czy „doświadczenia wolności” Roberta Esposito. Pokazuje także, że w perspektywie zrównoważonego rozwoju powinno się traktować wolność jako odpowiedzialność. Wolność w koncepcji zrównoważonego rozwoju jest ujmowana jako wartość moralna, polityczna i ekonomiczna i w każdym rozumieniu jest równoważona odpowiedzialnością.

Dysertacja pt. „Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako nowa umowa społeczna” ze względu na wieloaspektową naturę koncepcji zrównoważonego rozwoju ma charakter interdyscyplinarny. Metodologia pracy oparta jest głównie na analizie tekstów z różnych dyscyplin, począwszy od filozofii przez socjologię, psychologię, historię i ekonomię, a na tekstach konstytucyjnych zrównoważonego rozwoju skończywszy. W pracy oprócz autorów kanonicznych tekstów związanych z ideą wolności (Hobbes, Locke, Rousseau, Berlin...) pojawiają się specjaliści z zakresu filozofii, ekofilozofii, aksjologii zrównoważonego rozwoju (m. in. H. Skolimowski, A. Papuziński, H. Ciążela, Z. Hull, W. Tyburski, Z. Piątek).

Praca doktorska podzielona jest na 5 rozdziałów i opatrzona wstępem i zakończeniem. Rozdział pierwszy prezentuje zagadnienia dotyczące definicji, filozoficznych podstaw zrównoważonego rozwoju i jego genezy związanej m.in. z takimi wydarzeniami, jak Konferencja Sztokholmska (1972), Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro (1992), Szczyt Ziemi w Johannesburgu (2002) i ponownie Konferencja w Rio (2012). Pokazuje także, że rozbieżności w definiowaniu zrównoważonego rozwoju mają charakter filozoficzny, którego podejmujący tę problematykę naukowcy (np. z perspektywy ekonomicznej, socjologicznej czy ekologicznej) często nie są świadomi. Tymczasem różne przekonania ontologiczne, antropologiczne,

aksjologiczne i historiozoficzne generują różne interpretacje. Zbigniew Hull nazywa to uwarunkowaniem filozoficznym zrównoważonego rozwoju¹.

Rozdział pierwszy prezentuje także wybrane teorie stanowiące filozoficzne podłoże zrównoważonego rozwoju, odwołując się do tzw. ekologicznych utopii (ekofilozofia H. Skolimowskiego, ekosocjalizm M. Löwy'ego) i zestawia je z utopią realistyczną², jak określa koncepcję zrównoważonego rozwoju autor dysertacji.

Drugi rozdział pracy prezentuje różne ujęcia wolności, które pojawiły się w historii myśli filozoficznej i społecznej. Uwzględnione są stanowiska począwszy od Johna Locke'a aż po wywody Roberto Esposito. Rozdział kończy się wskazaniem, że realizacja zrównoważonego rozwoju wiąże się z wypracowywaniem przez jednostki i wspólnoty ludzkie wolności jako odpowiedzialności.

Trzeci rozdział ukazuje czy i jak w teorii zrównoważonego rozwoju odbijają się projekty teorii społecznej. Autor przedstawia myślową drogę, filiację idei wolności – od filozofii dziejów do teorii społecznej. Pojęciami porządkującymi są tu nominalizm i strukturalizm, jako podstawowe pojęcia filozofii społecznej. W tej części pracy autor pokazuje, że zrównoważony rozwój jest przede wszystkim stawianiem czoła nowoczesności w Giddensowskim sensie, ale także, że jest on próbą „zaplanowania” przyszłości na podstawie analizy rzeczywistości danej nam tu i teraz, bądź analizy bazującej na rzeczywistości „długiego trwania”.

Zadaniem czwartego rozdziału jest przedstawienie zrównoważonego rozwoju jako teorii, której nie sposób rozpatrywać w oderwaniu od procesów globalizacji, ponieważ mają one wpływ na

¹ Hull Zbigniew, *Czy idea sustainable development ukazuje nową wizję rozwoju cywilizacyjnego?*, w: „Problemy ekorozwoju” 2007, vol.2, No1, s. 42.

² „Realistyczną utopię” rozumiem, jak John Rawls, czyli jako sondowanie granic realnych możliwości politycznych. Zob. Rawls John, *Justice as Fairness: A Restatement*, Cambridge 2001, s. 4. W przypadku zrównoważonego rozwoju w wydaniu ONZ-owskim rozumiem to w ten sposób, że jest to propozycja realnej zmiany, która może nastąpić po spełnieniu określonych warunków, ale na chwile obecna jest utopijnym projektem.

wszystkie aspekty życia społecznego, w tym wolność indywidualną i społeczną. Globalizacja ujawnia się zarówno w codziennych praktykach społecznych, jak i w procesach gospodarczych, które kreują nowe zjawiska społeczne, takie jak prekariat, który jest przedmiotem analizy w tym rozdziale. Na zakończenie rozdziału autor przedstawia zrównoważony rozwój jako teorię społeczną przyszłości, której fundamentem jest etyka przyszłości - etyka globalnej odpowiedzialności, która oparta jest o konstytuującą ją regułę „braku wzajemności obowiązków względem przyszłości”³.

Ostatni rozdział dysertacji jest też jednocześnie podsumowaniem rozważań autora na temat wolności, zrównoważonego rozwoju i umowy społecznej. Pokazuje przede wszystkim, jak umowa społeczna ewoluowała na przestrzeni wieków i jakie jest *novum* zrównoważonego rozwoju jako umowy społecznej. Autor zestawia koncepcję zrównoważonego rozwoju z dwiema współczesnymi odmianami umowy społecznej, odwołując się do podziału Willa Kymlicki (hobbesowska umowa społeczna: moralność jako korzyść wzajemna i kantowska umowa społeczna: moralność jako bezstronność). Wykazuje, że zrównoważonemu rozwojowi jako umowie społecznej bliżej do jej kantowskiej odmiany. Elementami wyróżniającymi koncepcję zrównoważonego rozwoju jako nową umowę społeczną w szczególności są: jej globalny zasięg, odpowiedzialność międzygeneracyjna oraz rozszerzenie przedmiotu odpowiedzialności moralnej na środowisko przyrodnicze.

³ Jonas Hans, *Zasada odpowiedzialności. Etyka dla cywilizacji technologicznej*, Kraków 1996, s. 83.